תניתוה עומר שהחזיק בו להוליכו לעיר והניחו על גבי חבירו ושכחו התחתון שכחה והעליון אינו שכחה ר' שמעון בן יהודה אומר משום ר' שמעון שניהן אינן שכחה התחתון מפני שהוא טמון והעליון מפני שהוא צף סברוה דהני תנאי כר' יהודה סבירא להו דאמר בשדה פרט לטמון מאי לאו בהא קא מיפלגי דמר סבר מין במינו הוי טמון ומר סבר לא הוי טמון לא אי כר' יהודה סבירא להו דכ"ע מין במינו הוי טמון והכא בפלוגתא דרבי יהודה ורבנן קמיפלגי דרבנן כרבנן ור' שמעון בן יהודה כרבי יהודה אי הכי מאי איריא על גבי חבירו אפי' בעפר ובצרור נמי אין הכי נמי ולהודיעך כחו דר' יהודה דאמר אפי' מין במינו הוי טמון תנו רבנן *חלל ולא חנוק חלל ולא מפרפר באדמה ולא טמון בגל נופל ולא תלוי באילן בשדה ולא צף על פני המים ר' אלעזר אומר בכולן אם היה חלל עורפין תניא אמר רבי יוסי בר יהודה אמרו לו לר"א אי אתה מודה שאם היה חנוק ומוטל באשפה שאין עורפין אלמא חלל ולא חנוק הכא נמי באדמה ולא טמון בגל נופל ולא תלוי באילן בשדה ולא צף על גבי מים ור"א חלל יתירא כתיב: נמצא סמוך לספר או לעיר שרובה עובדי כוכבים כו': דכתיב כי ימצא פרט למצוי: או לעיר שאין בה ב"ד: דבעינא זקני העיר וליכא: אין מודדין אלא לעיר כו': פשיטא כיון דתנא לעיר שאין בה ב"ד אנא ידענא דאין מודדין אלא לעיר שיש בה בית דין הא קא משמע לן כדתניא מנין שאם נמצא סמוך לעיר שאין בה ב"ד שמניחין אותה ומודדין לעיר שיש בה בית דין ת"ל ולקחו זקני העיר ההיא מכל מקום: **מתני'** נמצא מכוון בין שתי עיירות שתיהן מביאות שתי עגלות דברי רבי אליעזר ואין ירושלים מביאה עגלה ערופה נמצא ראשו במקום אחד וגופו במקום אחר מוליכין הראש אצל הגוף דברי רבי אליעזר רבי עקיבא אומר הגוף אצל הראש מאין היו מודדין רבי אליעזר אומר מטיבורו רבי עקיבא אומר מחוטמו רבי אליעזר בן יעקב אומר ממקום שנעשה חלל מצוארו: **גמ'** מאי טעמא דרבי אליעזר קסבר אפשר לצמצם וקרובה ואפילו קרובות: ואין ירושלים מביאה עגלה ערופה: דאמר קרא לרשתה וקסבר ירושלים לא נתחלקה לשבטים: נמצא ראשו במקום כו': במאי קמיפלגי אילימא לענין מדידה קמיפלגי הא מדקתני סיפא מאין היו מודדין מכלל דרישא לא במדידה עסקינן אמר ר' יצחק במת מצוה קנה מקומו קמיפלגי והכי קאמר לקוברו קנה מקומו והיכא דנמצא ראשו במקום אחד וגופו במקום אחר מוליכין הראש אצל הגוף דברי ר' אליעזר ר' עקיבא אומר הגוף אצל הראש במאי קמיפלגי מר סבר גופיה בדוכתיה נפיל רישא דנאדי ונפיל ומר סבר רישא היכא דנפיל נפיל גופא הוא דרהיט אזיל: מאין היו מודדין: במאי קמיפלגי מר סבר עיקר חיותא באפיה ומר סבר עיקר חיותא בטיבוריה לימא כי הני תנאי מהיכן הולד נוצר מראשו וכן הוא אומר ממעי אמי אתה גוזי ואומר גזי נזרך והשליכי וגו' אבא שאול אומר מטיבורו ומשלח שרשו אילך ואילך אפילו תימא אבא שאול ע"כ לא קאמר אבא שאול אלא לענין יצירה דכי מיתצר ולד ממציעתיה מיתצר אבל לענין חיותא דכולי עלמא באפיה הוא דכתיב כל אשר נשמת רוח חיים באפיו וגו': רבי אליעזר בן יעקב אומר ממקום שנעשה חלל מצוארו: מאי טעמא דרבי אליעזר בן יעקב כדכתיב לתת אותך אל צוארי חללי רשעים: **מתני'** נפטרו זקני ירושלים והלכו להן זקני אותה העיר מביאין עגלת בקר אשר לא משכה בעול ואין המום פוסל בה ומורידין אותה לנחל איתן כמשמעו קשה אע"פ שאינו איתן כשר ועורפין אותה בקופיץ מאחוריה ומקומה אסור מלזרוע ומלעבוד ומותר לסרוק שם פשתן ולנקר שם אבנים זקני אותה העיר רוחצין את ידיהן במים במקום עריפה של עגלה ואומרים ידינו לא שפכה את הדם הזה ועינינו לא ראו וכי על דעתינו עלתה שזקני ב"ד שופכי דמים הן אלא שלא בא (א) על ידינו ופטרנוהו (בלא מזון) ולא ראינוהו והנחנוהו (בלא לוויה)

והכהנים

תניתוה. לחדא מינייהו דפלוגתא היא בטמון אבל צף לא פשט לה מינה דהא אוקימנא טעמא דעליון משום דלאחזיק ביה הוא וצף לא ידעינן מאי הוי עלה: **סברוה.** רבנן דבי מדרשא דבעו למיפשט מינה דפלוגתא בטמון דמין במינו הוא דהני תנאי אפילו תנא קמא דאמר תחתון שכחה כר' יהודה סבירא ליה דאמר בשדה פרט לטמון וטעמא משום דמין במינו לא הוי טמון: **חלל.** לא מקרי אלא בכלי ברזל כעין חרב: **בכולן.** ואפי' מפרפר צף וטמון ותלוי: **ומוטל באשפה.** דלא הוי צף ולא טמון ולא תלוי ואפי' הכי אין עורפין דחלל בעי. אלמא קרא כדכתיב בעינן: **חלל יתירא כתיב.** הקרובים אל החלל ועוד חללים טובא למדרש חלל דוקא ולא חנוק: **פרט למצוי.** תדיר כגון ספר או עיר שרובה עובדי כוכבים: **קמ"ל כדתניא כו'.** והכי קאמר נמצא סמוך לעיר שאין בה ב"ד אין מודדין לה אלא לעיר שיש בה ב"ד מודדין איזו היא עיר שיש בה ב"ד קרובה לו ואי לא הדר תניא הוה אמינא אין מודדין כלל: **ת"ל ולקחו זקני העיר מכל מקום.** דהאי העיר קרא יתירא הוא דמצי למכתב (ב) והיתה העיר הקרובה אל החלל ולקחו זקניה עגלת בקר: **מתני' מכוון.** מצומצם שאין זו קרובה לו מזו אפי' כמלא חוט: **ואין ירושלים כו'.** מפרש טעמא בגמ': **מוליכין הראש אצל הגוף.** בגמ' מפרש למאי הלכתא מוליכין: **גמ' אפשר לצמצם.** אפשר לכוין המדה ואמת מדדו שאין זו קרובה לו מזו כלל והוו להו שתיהן קרובות: **וקסבר.** נמי קרובה דכתיב בקרא אפילו קרובות במשמע * כמו ובהמה רבה (יונה ד) דלמ"ד אי אפשר לצמצם אין כאן קרובה אלא אחת ואנן הוא דלא ידעינן הי מינייהו והוה ליה למימר (ג) יביאו עגלה בשותפות ויתנו אם שלנו קרובה חלקכם יהא קנוי לנו ואם עירכם קרובה חלקנו יהא קנוי לכם: **אילימא לענין מדידה.** קאמר יביאו הראש אצל הגוף לממקום שנמצא הגוף שם צריך למדוד ויביאו הראש לכאן והא מדקתני כו': **קנה מקומו.** לקוברו שם דזה אחד מי' תנאים שהתנה יהושע בפרק מרובה (ב"ק דף פא.): **עיקר חיותא כו'.** הלכך עיקר חלל מיקרי ומודדין מיניה כדכתיב (ו) אל הערים אשר סביבות החלל: **אתה גוזי.** אתה מראשי (ז) יצרת ראשי תחילה לגוזי לישנא דרישא כמו גזי נזרך (ח) שער ראשך תלשי וגלי ראשך: **אפילו תימא אבא שאול.** כר' עקיבא סבירא ליה: **מ"ט דרבי אליעזר בן יעקב.** דאמר מן הצואר הוא קרוי חלל: **דכתיב אל צוארי חללי רשעים.** והלכך ממנו מודדין כדכתיב אל החלל: **מתני' נפטרו זקני ירושלים כו'.** שאין עליהם אלא למדוד כדכתיב (ט) ויצאו זקניך ושופטיך ומדדו: **ואע"פ שאינו איתן כשר.** דלא כתיב ביה עיכובא ולא נאמר אלא למצוה: **בקופיץ.** כמין סכין גדול: **מאחריה.** ממול עורפה: **מקומה אסור.** לעולם: **ומותר לסרוק שם פשתן.** דוקא נקט עבודה שאינה בגופה של קרקע כדמפרש בגמרא (י): **לא בא לידינו ופטרנוהו.** בגמ' (כ) מפרש בלא מזונות והיינו ידינו לא שפכו לא נהרג על ידינו שפטרנוהו בלא מזונות והוצרך ללסטם את הבריות ועל (ד) כך נהרג: **לא ראינוהו והנחנוהו.** יחידי בלא חבורה והיינו ועינינו לא ראו:

עין משפט נר מצוה

טז א מיי' פ"ט מהל' רוצח הלכה יח:
יז ב מיי' שם הלכה ה:
יח ג מיי' שם הלכה ח:
יט ד מיי' שם הלכה ד ה ופ"ז מהל' בית הבחירה הלכה יד:
כ ה ו מיי' פ"ט מהל' רוצח הלכה ט:
כא ז מיי' שם הלכה ד ופ"ד מהל' עבודת כוכבים הל' ד ופ"ז מהל' בית הבחירה הל' יד ופי"ד מהל' טומאת צרעת הלכה יא:
כב ח מיי' פ"ה מהל' נזקי ממון הל' ג ופ"ח מהל' טומאת מת הלכה ז טור ח"מ סימן רעד [וטוש"ע יו"ד סי' שסד סעי' ג]:
כג ט מיי' פ"ט מהל' רוצח הלכה ט י:
כד י מיי' שם הלכה ב סמג עשין עח:
כה כ מיי' שם פ"י הל' ג:
כו ל מיי' שם הלכה ג:
כז מ נ מיי' שם פ"ט הלכה ב ג סמג שם:
כח ס מיי' שם פ"י הלכה ט:
כט ע פ מיי' שם פ"ט הלכה ג:

◆

תורה אור השלם

1. כִּי יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ נֹפֵל בַּשָּׂדֶה לֹא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ: דברים כא א
2. וְהָיָה הָעִיר הַקְּרֹבָה אֶל הֶחָלָל וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא עֶגְלַת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא עֻבַּד בָּהּ אֲשֶׁר לֹא מָשְׁכָה בְּעֹל: דברים כא ג
3. עָלֶיךָ נִסְמַכְתִּי מִבֶּטֶן מִמְּעֵי אִמִּי אַתָּה גוֹזִי בְּךָ תְהִלָּתִי תָמִיד: תהלים עא ו
4. גָּזִּי נִזְרֵךְ וְהַשְׁלִיכִי וּשְׂאִי עַל שְׁפָיִם קִינָה כִּי מָאַס יְיָ וַיִּטֹּשׁ אֶת דּוֹר עֶבְרָתוֹ: ירמיהו ז כט
5. כֹּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאַפָּיו מִכֹּל אֲשֶׁר בֶּחָרָבָה מֵתוּ: בראשית ז כב
6. בַּחֲזוֹת לָךְ שָׁוְא בִּקְסָם לָךְ כָּזָב לָתֵת אוֹתָךְ אֶל צַוְּארֵי חַלְלֵי רְשָׁעִים אֲשֶׁר בָּא יוֹמָם בְּעֵת עֲוֹן קֵץ: יחזקאל כא לד
7. וְעָנוּ וְאָמְרוּ יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ: דברים כא ז

מסורת הש"ס

א) [סנהדרין פו. ועי' תוס' שם ד"ה מונחת ערכין ג:], ב) בכורות יז: תוספתא דנגעים פ"ו, ג) [יומא כג: ב"ק פב:], ד) סנהדרין פח. וכתמה דוכתי, ה) [יומא יב. מגילה כו.], ו) ב"ק פא. [עירובין יז. סנהדרין מו:], ז) [יומא פה.], ח) לעיל לא:, ט) [בירושלמי וכעי"ז לא גרסי' וכ"ה בר"ש כאן ועי' תוי"ט], י) [דברים כא], כ) כמ"ש מרלאב, ל) [ירמיה ז], מ) [דברים כא], נ) [לקמן מו:], ס) [שם].

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' שלא בא לידינו כצ"ל ותיבת על נמחק: (ב) רש"י ד"ה ת"ל וכו' למכתב והיה העיר: (ג) ד"ה וקסבר וכו' והוה (והוה) ליה למימר יביאו נ"ב הכי איתא בפ' שני דבכורות דף יח: (ד) ד"ה לא בא וכו' ועל ידי כך נהרג:

◆

גליון הש"ס

גמ' דכתיב כי ימצא פרט למצוי. עיין סנהדרין דף פ"ו ע"א תד"ה מונחת: שם ומודדין לעיר שיש בה ב"ד. עיין ב"ב דף כג ע"ב תד"ה בדליכא: שם אבא שאול אומר מטבורו. עיין נדה דף כה ע"א תד"ה תחלת: שם זקני אותה העיר. עיין כתו' שבע הוריות דף ג ע"ב ד"ה ה"ג משכחת: רש"י ד"ה וקסבר כו' כמו ובהמה רבה. עיין קידושין דף יח ע"א בתוס' ד"ה טועה משמע ועיין תמורה דף ט ע"א:

◆

מוסף רש"י

נמצא מכוון בין שתי עיירות. שאין זו קרובה לו יותר מזו כלום (בכורות יז.). **ואין ירושלים מביאה עגלה ערופה.** דכתיב כי ימצא חלל באדמה וגו' לרשתה, ואין ירושלים ירושה, דקסבר לא נתחלקה לשבטים (יומא כב.). **מאין היו מודדין.** לידע איזו עיר קרובה אל החלל (סנהדרין פח.). **מטיבורו.** ואותה שקרובה לטבורו תביא את העגלה ולא הקרובה לחוטמו (שם). **במת מצוה קנה מקומו.** מקום שנפל שם בעת מותו קנאו לקבורה ואין בעל השדה מעכב עליו (ב"ק פא.). **איתן כמשמעו קשה.** שלא נעבד (דברים כא, ד). **ופטרנוהו בלא מזונות.** כלומר למזונות הוצרך ולא היה לו ורצה אחד ליטול מזונות ולא הוצרך לחוטפם ממנו לאונס דעבין ועמד זה עליו והרגו (לעיל לח:). **בלא לוויה.** חבורה שילך עמהם (שם).